

І це очевидно, оскільки в Україні склалася галузева система законодавства і права за предметною ознакою. Відтак, вище вказані відносини є предметом правового регулювання цивільного, земельного, екологічного, трудового, адміністративного та інших галузей права.

«Чистою» характеризуються хіба-що ті конституційні норми, закріплені у ст. 5 Господарського кодексу України, що складають основу господарського правопорядку, які визначають економічну багатоманітність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва; забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монополієм становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом.

Таким чином, п. 2 ст. 5 Господарського кодексу України не несе жодного змістовного юридичного навантаження, й лише окремі її норми визначають основи господарського правопорядку в державі.

**Н. В. Гайворонюк,**

*кандидат філософських наук, доцент,  
доцент кафедри філософії та політології  
Львівського державного університету  
внутрішніх справ*

## **ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ У ФІЛОСОФСЬКИХ КУРСАХ ПРОФЕСОРІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ**

Витоки процесу формування уявлень про природне право в Україні відносяться до часів Княжої доби. Саме тоді був закладений фундамент, на якому почала формуватися українська політико-правова культура майбутніх епох, теорія природного права, закладались основи конституціоналізму.

Значний вплив на формування правових відносин у Русі мало християнство, з впровадженням якого поживалися контакти з усім християнським світом, а з Візантією насамперед. Саме контактом зі Східною Римською імперією русичі завдячують знайомство з концепцією природного права.

Особлива роль у розвитку природно-правових засад майбутнього українського конституціоналізму відіграли погляди професорів Києво-Могилянської Академії. Прихильність до ідеї природного права помітна у багатьох творах засновника цього закладу П. Могили, а також І. Гізеля. Природне право, що рівняє всіх людей, охороняється законами громадянськими, які покликані справедливо захищати інтереси кожної особи, а також їх спільне благо. Громадянські закони встановлюють люди, але вони повинні узгоджуватись з природним правом. Забезпечення спільного блага, сторожем і гарантом якого є держава, неможливе без дотримання законів, природного права і справедливості. Тому верховна влада повинна діяти від імені права й згідно з ним [4, с. 109–123].

У першій половині XVIII ст. Києво-Могилянська академія була наближена до європейської освіти, в ній були створені умови для засвоєння досвіду та досягнень європейської науки, зокрема в царині природно-правової проблематики. Джерелом правових концепцій було вчення Томи Аквінського про зв'язок вічного, природного і державного права. Вічне право, на думку київських професорів, походить від самого Бога, воно є джерелом усіх інших форм права, насамперед природного. Природне право розумілось як одвічна воля Творця світу, що через встановлені норми поведінки пізнається та реалізовується у природно-правових відносинах. Зокрема, йшлося про право на життя і його продовження, справедливість (віддавати кожному належне йому, розуміння потреби спільного блага, поняття свободи задоволення потреб) вписані Творцем у серця людей як природний закон.

Значну увагу проблемам природного права приділяли С. Калиновський, М. Козачинський, Г. Кониський. Так, наприклад, С. Калиновський (1700–1753) вважав природне право вкоріненим у метафізичні глибини світу як Божого творіння. Людина може осягнути й збагнути його своїм внутрішнім

еством, іншими словами дарованій людині Богом інтелектуальній інтуїції як благодатного світла, за допомогою якого вона може осягнути, збагнути Божі таємниці. Це не є дискурсивна практика, розмисли як безпосереднє охоплення, а інтуїція як божественне осяяння [1, с. 98].

Г. Кониський (1717–1795) розмірковував у такому ж руслі, наголошував, що усвідомлення природного права відбувається завдяки здоровому глузду та інтуїції. Під здоровим глуздом він розумів притаманне всім людям відчуття щодо правильності й хибності вчинків, усвідомлення морального блага, яке можливе завдяки дії згідно природного права. Подібно як інтелектуальна інтуїція, здоровий глузд розцінюється не як знання, а як світло, що відкриває шлях до законотворчості, яка поєднує засади природного права з досвідом і традиціями вітчизняного суспільно-політичного життя [3].

Найбільшу увагу серед професорів філософії приділив природному праву М. Козачинський (1699–1755). Для нього «природний» закон – це світло господнього лиця над нами, що показує нам блага». М. Козачинський при розгляді справедливості в Етиці виділяє окремих підрозділ під заголовком «Право». Визначення природного права подає за «Етикою» Аристотеля: «Природне право те, чого вся природа навчила інших, як право виникнення життя, право природного існування тощо, на початку» [2, с. 385].

М. Козачинський детально характеризує неписане право, яке прийняте мовчазною згодою народу, або схвалене вкоріненим звичаєм. Він поділяє його на право народів (міжнародне) і право звичаю. М. Козачинський цитує його «Настанови про природне право» Юстиніана, де записано: що встановив природний розум між всіма людьми, те у всіх однаково оберігається, очевидно, міжнародне право, оскільки цим правом користуються всі народи. Воно відрізняється від природного права тим, що природне спільне майже всім живим істотам, а міжнародне – лише людям. Цікавими є думки М. Козачинського щодо звичаїв. Звичай народу має силу там, де нічого визначеного не встановило Святе Письмо. Поряд зі звичаєм мають силу настанови старших. «Будь-який звичай може бути справедливим через природний закон», – пише М. Козачинський, таким чином

максимально зближуючи природне і звичаєве право. Тракткування природного закону М. Козачинський пов'язує з Богом як законотворцем, і це є загальна форма. Стосовно людини природний закон професор трактує дwoяко, вважаючи що він проявляється двома способами: по-перше, – це «природжений закон, який є ніщо інше, як сама розумна природа, оскільки має здатність судити, що по суті добре, а що по суті погане». По-друге, це «актуальне повеління совісті, яким нам визначаються головні принципи моралі без настанов» [2, с. 101].

Не приймаючи тлумачення теорії «природного права» в абсолютистському варіанті, як наприклад, у Т. Прокоповича, М. Козачинський та інші професори Києво-Могилянської академії утверджували природне право і природний закон як основу позитивних, чи довільних законів держави. Таким чином, філософські курси професорів Києво-Могилянської академії свідчили про засвоєння ними концепцій природного права та ідеї суспільного договору західноєвропейських учених. Вони пропагували ці ідеї у своїх філософських курсах і творах, а також у політичній та громадській діяльності. Ідеї природного права цілком гармонійно вписувалися у християнську традицію рівності всіх людей, що була досить популярною в Україні ще від княжих часів. У більшості своїй професори Києво-Могилянської академії тяжіли до трактування природного права у вченні Томи Аквінського, оскільки саме це вчення було панівним у європейських університетах у XVII ст.

-----  
1. Калиновський С. Десять книг Аристотеля к Никомаху то есть Этика / С. Калиновский // Памятники этической мысли на Украине XVII – первой половины XVIII ст. / сост., перев. с лат., вступ. ст. и прим. М. В. Кашубы. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 47–270.

2. Козачинський М. Конспект курсу лекцій «Філософія Аристотеліса», читаних 1743 року в Києво-Могилянській академії / Михайло Козачинський // Політологічні читання. Українсько-канадський щоквартальник. – 1993. – № 3. – С. 90–118.

3. Кониський Г. Філософські твори: у 2 т. / Георгій Кониський; пер. з лат., упор., передм. та прим. М. В. Кашуби. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 1. – 494 с.

4. Нічик В. Петро Могила в духовній історії України / В. Нічик. – К.: Укр. Центр дух. культури, 1997. – 328 с.